

РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ К. РОДЖЕРСА В ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

У статті розкрито основні етапи освітньої діяльності К. Роджерса, представлено реалізацію педагогічних ідей американського педагога та теоретично обґрунтовано перспективи їх використання у контексті розвитку національної освіти України. Науково-педагогічна концепція К. Роджерса заснована на таких ідеях, як: ідея особистісного зростання, ідея особистісної рівнозначності педагога і студента у навчальному процесі, ідея створення допомагаючих відносин, ідея розвитку у викладачів особистісних установок (конгруентність, прийняття учня (студента) і емпатія), ідея фасилітації, ідея свободи вибору і відповідальності учнів (студентів), ідея опори на власний досвід, ідея різноманіття і альтернативності форм і методів навчання

Ключові слова: гуманістична педагогіка, людиноцентризм, педагогічна фасилітація, освітня діяльність.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями.

В умовах розбудови незалежної України на демократичних та гуманістичних засадах особливості актуальності набуває проблема формування соціально активного, духовно багатого, освіченого громадянина. Це зумовлює потребу в пошуку нових підходів до організації освітнього процесу, визначенні способів забезпечення можливості саморозвитку й самореалізації особистості. У державних документах у галузі освіти (закони України "Про освіту", "Про вищу освіту", Державна національна програма "Освіта (Україна XXI століття)", Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті) провідними принципами проголошено гуманістичний характер освіти, пріоритет загальнолюдських цінностей, вільний розвиток особистості.

У цьому контексті великого значення для теорії та практики сучасного розвитку національної освіти набуває відродження й об'єктивне висвітлення надбань світової педагогічної науки, сконцентрованих переважно у теоретичному доробку визначних культурно-освітніх діячів і педагогів минулого. З огляду на це надзвичайно перспективним є дослідження педагогічних ідей та освітньої діяльності видатного американського педагога, психолога й психотерапевта Карла Роджерса (1902–1987 рр.). Теоретичне осмислення й практичне застосування науково-педагогічної спадщини вченого має сприяти модернізації національної освіти України. Органічною стає потреба у поширенні педагогічних ідей і практичного досвіду американського педагога в галузі освіти серед науковців, що стане одним із кроків на шляху інтеграції української педагогічної думки у світову педагогіку. Входження України до єдиного Європейського та Світового освітнього простору є безперервним процесом реформування, головна мета якого – підвищення якості освіти у процесі зближення різних національних освітніх систем. Цей процес спрямований не тільки на розвиток альтернативних недержавних освітніх установ, більшість яких створювалися за подібністю до існуючих зарубіжних зразків, але й на перегляд традиційної системи організації навчального процесу. Це, у свою чергу, створює сприятливі умови для успішного розвитку теоретико-методологічного базису сучасної української педагогіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми.

До фундаментальних досліджень, присвячених цілісному висвітленню життєвого шляху К. Роджерса, належать численні статті та ґрунтовні праці зарубіжних учених, послідовників його ідей: Р. Еванс (R. Evans), Г. Кіршенбаум (H. Kirschenbaum), Д. Кохен (D. Cohen), В. Кулсон (W. Coulson), Дж. Фейдімен (J. Fadiman), Р. Фрейджер (R. Frager), В. Хендерсон (V. Henderson), К. Холл (C. Hall).

Науковому осмисленню та об'єктивній оцінці освітньої діяльності й педагогічних ідей К. Роджерса сприяють праці, присвячені аналізу становлення американської системи освіти, – О. Джуринського, Г. Дмитрієва, В. Жуковського, Є. Ковалевського, М. Нікандрова та ін. Окремі аспекти американської системи освіти досліджували також вітчизняні науковці – Б. Євтух, В. Коваленко, Т. Кошманова, О. Литвинова, А. Олексюк, С. Романова, А. Соруєва. У працях відомих американських педагогів Дж. Адамса, А. Бойдстона, В. Брикмена, Дж. Гутека, Дж. Дьюї, С. Кертиса, Р. Коуена, Р. Раска, М. Седкера, С. Холла висвітлено розвиток педагогічної думки у США у першій половині XX століття. Результати цих досліджень сприяють науковому переосмисленню та виявленню чинників формування світоглядних засад педагогічної позиції вченого.

Зазначимо, що вивчення вітчизняної наукової психолого-педагогічної літератури (Г. Балл, І. Бех, О. Бондаренко, М. Варій, С. Васьківська, Я. Зелінська, І. Зязюн, С. Максименко, О. Мироненко, В. Ортинський, Л. Рибалко, С. Подмазін, О. Савченко, В. Сериков, С. Сисоєва, О. Степанов, Р. Трач та ін.) дозволяє стверджувати, що в Україні К. Роджерс відомий насамперед як представник гуманістичної психології, психотерапевт, засновник клієнт-центрованої терапії.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. Досліджувані джерела не дають відповіді на

питання, присвячені аналізу освітньої діяльності та педагогічних ідей К. Роджерса у контексті національної освіти України. Аналіз історико-педагогічних джерел з теми дослідження дозволив виявити низку суперечностей між: орієнтацією українського суспільства на світові тенденції й особливості розвитку освіти та недостатнім рівнем використання ідей прогресивних зарубіжних педагогів і психологів в освітній практиці України; необхідністю розширення сучасного історико-педагогічного знання в аспекті вивчення, систематизації та узагальнення зарубіжного педагогічного досвіду й недостатнім рівнем розробки теоретичних основ та практичних можливостей реалізації науково-педагогічної спадщини К. Роджерса у вітчизняній освіті.

Формулювання цілей статті. У даній статті автор має на меті виявити реалізацію педагогічних ідей американського гуманіста-педагога К. Роджерса в теорії та практиці освітньої діяльності України.

Основні матеріали досліджень та обґрунтування отриманих результатів. Вектор освітньої політики України визначається цінностями демократії й спонукає до інтенсифікації науково-теоретичних досліджень аксіологічних, парадигмальних та гносеологічних детермінант розвитку освіти як демократичного інституту. Демократичну орієнтацію розвитку освіти, так само як і її різні аспекти (лібералізація, гуманізація, плюралістичність, диференційованість, профільність, відкритість), проголошено як основні пріоритети державної політики України в галузі освіти. У той же час гуманістична спрямованість – це найбільш яскрава й домінантна риса педагогічного доробку американського педагога.

Першорядне значення у контексті досліджуваної проблеми мали психолого-педагогічні твори К. Роджерса ("Становлення особистості" ("On Becoming a Person"), "Свобода вчитися: погляд на те, якою освіта має бути" ("Freedom to Learn: A View of What Education Might Become"), "Особистісні думки з приводу викладання та учіння" ("Personal Thoughts on Teaching and Learning"), "Характеристики відносин, які допомагають" ("The Characteristics of a Helping Relationship"), "Теорія терапії, особистості та міжособистісних взаємин, розроблених у межах клієнт-центрованого підходу", ("A Theory of Therapy, Personality, and Interpersonal Relationships as Developed in the Client-Centered Framework"), "Значуще навчання: в терапії і в галузі освіти" ("Significant Learning: In Therapy and in Education"), "Клієнт-центрована терапія: її сучасна практика, значення і теорія" ("Client-Centered Therapy: Its Current Practice, Implications, and Theory"), "До теорії творчості" ("Towards a Theory of Creativity"), "Психотерапія й особистісна зміна" ("Psychotherapy and Personality Change") та інші.

На формування педагогічних ідей К. Роджерса, становлення його особистості як ученого й педагога найважливіший вплив мали такі ключові чинники: індивідуальні особливості (працездатність, наполегливість, сила волі, почуття відповідальності) американського педагога; родинне виховання за протестантськими традиціями; авторитет професорсько-викладацького складу Колумбійського університету (А. Адлер (A. Adler), В. Кілпатрик (W. Kilpatrick), Д. Леві (D. Levy), Л. Лоурі (L. Lowrey), О. Ранк (O. Rank), Г. Уотсон (G. Watson)); рефлексія власної діяльності, система навчання у тих закладах освіти, де К. Роджерс був учнем і студентом, особистісне та професійне самовдосконалення, соціально-економічна ситуація у Сполучених Штатах Америки, активізація проблем громадянського виховання у суспільстві.

Особливе місце у творчості К. Роджерса посідає експериментальна психолого-педагогічна діяльність, яка була водночас підґрунтям для розробок науково-педагогічних ідей та служила підтвердженням їх продуктивності й перевірки на практиці.

Цілісне вивчення психолого-педагогічних праць К. Роджерса дає підстави виділити і ґрунтовно охарактеризувати три основні періоди становлення, розвитку та практичної реалізації педагогічних ідей американського вченого, хронологічні межі яких зумовлені роботою вченого на якісно новому рівні професійної діяльності, ступенем свободи та успішності впровадження власних ідей у практику закладів освіти: перший (1927–1939) – етап становлення педагогічних ідей ученого, пов'язаний із формуванням наукового світогляду та трансформацією поглядів вченого на традиційну модель освіти; другий (1940–1956) – етап інтенсивного розвитку педагогічних ідей та розробки недирективного підходу у психотерапії та освіті; третій (1957–1987) – етап удосконалення теоретичної, практичної та експериментальної діяльності К. Роджерса та упровадження його педагогічних ідей в освітню практику.

Працюючи в різних освітніх установах, К. Роджерс власним досвідом переконливо доводив, що гуманістичний підхід, який орієнтує людину на самоактуалізацію, ефективний не тільки у ставленні психолога до клієнта, але й у роботі з учнями, студентами, в організації навчально-виховного процесу.

Ефективність навчання, за К. Роджерсом, залежить від органічного поєднання особистісних установок викладача (конгруентність, прийняття учня (студента) й емпатія) зі усвідомленим учінням тих, хто навчається.

К. Роджерс запропонував оригінальне, інноваційне трактування змістовного наповнення компонентів педагогічної системи: мета (розвиток самодостатньої особистості, здатної до вільної реалізації своїх можливостей, творчої адаптації, постійної самоосвіти та саморозвитку), навчальна інформація (пов'язана із актуальними інтересами і бажаннями того, хто навчається, і передбачає індивідуально значиму спрямованість його освітнього маршруту), засоби педагогічної комунікації (проекти, контракти,

інтерактивні, комунікативні методи навчання); учні (у ролі суб'єкта, вільної, творчої і відповідальної особистості, здатної до самоосвіти, саморозвитку, самореалізації), педагог (у ролі фасилітатора та його діяльність антропоцентрична.)

Характерною особливістю педагогічної системи К. Роджерса є впровадження інноваційної моделі спілкування – фасилітації – у педагогічну теорію і практику. У роботах американського психотерапевта і педагога цей феномен обґрунтовується як полегшення, стимулювання процесу навчання, створення атмосфери педагогічної і психологічної підтримки.

Педагогічна фасилітація (від англ. facilitate – полегшувати, допомагати) як одна із моделей педагогічного спілкування спрямована на створення сприятливого емоційно-психологічного клімату у групі, повноцінний (особистісний та інтелектуальний) розвиток суб'єктів професійно-педагогічного процесу, стимулювання (полегшення) спільної навчально-пізнавальної діяльності на основі підтримки, довіри та співпраці педагога зі студентами. Наведене визначення поняття "педагогічна фасилітація" обумовлює наступні його особливості: емпатійно-перцептивну, комунікативно-рефлексивну, інтерактивно-стимулюючу.

На основі аналізу педагогічних ідей та освітньої діяльності К. Роджерса було виявлено такі функціональні компоненти педагогічної діяльності фасилітатора: комунікативно-організаційний, мотиваційний, консультативний, інформаційно-змістовний, рефлексивний, функція співробітництва. Фасилітатор – це нетрадиційний тип викладача, який виконує роль консультанта, помічника, актуалізатора, партнера, суб'єкта, організатора самостійної діяльності тих, хто навчається.

Педагогічний досвід К. Роджерса знаходить подальший розвиток в освітній системі незалежної України. У сучасних умовах одержують подальший розвиток педагогічні ідеї К. Роджерса щодо гуманізації та демократизації навчально-виховного процесу: створення атмосфери довіри, яка стимулює творчі форми спілкування суб'єктів педагогічної взаємодії, утвердження ідеї фасилітації, яка реалізується в принципах педагогічного спілкування (принцип педагогічної підтримки, проблематизації, діалогізації, персоніфікації); забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії "викладач – студент" та саморозвитку особистості на основі узгодження інтересів і позицій, альтернативності у доборі форм діяльності.

Висновки та перспективи розробки даного напрямку. Під час наукового пошуку обґрунтовано цілий ряд напрямків розвитку національної системи освіти (аксіологічний аспект) у контексті гуманістичної парадигми (на матеріалі педагогічних ідей та практичного досвіду К. Роджерса): переорієнтація освіти на потреби особистості, за якої процес навчання буде ґрунтуватися на здатності особистості знаходити знання й звертатися до них під час вирішення завдань та проблем; удосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів відповідно до принципу дитиноцентризму в навчально-виховному процесі. Саме тому, на нашу думку, необхідно продовжувати наукове вивчення й поширення педагогічної спадщини видатного американського педагога-психолога – Карла Роджерса. При цьому потрібно продовжити вивчення психолого-педагогічних робіт, статей та матеріалів ученого, які зберігаються у бібліотеках Сполучених Штатів Америки й недостатньо відомі вітчизняним науковцям, та введення їх у науковий обіг. Це допоможе збагатити й теорію, і практику вітчизняної педагогіки.

Перспективними напрямками подальших наукових педагогічних розробок можуть стати наступні питання: у сфері історико-педагогічної науки глибокої теоретичної розробки потребує аспект використання науково-педагогічного доробку К. Роджерса у виховній роботі з молодшими школярами; у сфері порівняльної педагогіки потребують подальшого вивчення педагогічні ідеї американського педагога у зіставленні з поглядами інших українських освітян того часу.

Література

1. Авдеева И. Н. Педагогическое творчество и педагогическая фасилитация / И. Н. Авдеева // Вестн. Моск. гос. обл. ун-та. Сер.: Психол. науки. – 2007. – № 1. – С. 114–120.
2. Бочкарьова Н. С. Аспекти педагогического взаимодействия в системе "учитель-ученик" с позиции Карла Роджерса / Н. С. Бочкарьова // Научн. труды междун. науч.-практ. конф. уч-х МАДИ (ГТУ), РГАУ-МСХА, ЛНАУ (17-18 июня. 2010 г.) / Т. 5. Педагогика и методика. – Москва-Луганск: МАДИ (ГТУ), РГАУ-МСХА, ЛНАУ, 2010. – С. 3-7.
3. Дятленко Т. І. Творчий фактор у вихованні особистості школяра як основа духовності людини / Т. І. Дятленко // Інноваційний розвиток суспільства за умов крос-культурних взаємодій : зб. наук. пр. міжнар. наук. конф. : у 6 ч. / редкол.: Жук М. В. (відп. ред.) та ін. – Суми, 2008. – Ч. 4(3). – С. 36–38
4. Коломійченко С. Ю. Педагогічна підтримка як засіб фасилітаційного спілкування / С. Ю. Коломійченко // Гуманізація навчально-виховного процесу : наук.-метод. зб. / редкол.: Н. В. Сипченко (відп. ред.) та ін. – Слов'янськ, 2009. – Вип. 47. – С. 183–186.
5. Роджерс К. Р. Свобода учиться / К. Роджерс, Дж. Фрейберг. – М. : Смысл, 2002. – 527 с.
6. Роджерс К. Р. К науке о личности / К. Роджерс // История зарубежной психологии : тексты / под ред. Гальперина П. Я. – М., 1986. – С. 200–232.